

УДК 368.811:347.764

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

Досліджено основні проблеми та взаємозв'язки між суб'єктами при страхуванні фінансових ризиків взагалі та страхування депозитів та кредитів зокрема. Запропоновано шляхи вирішення проблем страхування фінансових ризиків.

Исследованы основные проблемы и взаимосвязи между субъектами при страховании финансовых рисков вообще и страхования депозитов и кредитов в частности. Предложены пути решения проблем страхования финансовых рисков.

Basic problems of and interconnections between the entities in the course of insuring financial risks in general and insuring of deposits and credits in particular are minutely surveyed in the article. The author suggests the ways of solution of the problems of insuring financial risks.

Розвиток ринкових відносин дає зрозуміти господарюючим організаціям, що держава не гарантує сталого економічного існування. Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядається питання страхування фінансових ризиків, свідчить, що інститут страхування впродовж тривалого часу покликаний нейтралізувати ризики негативного характеру, захист по яких розповсюджується переважно на майнові аспекти діяльності суб'єктів господарювання та захищає від неминучих втрат об'єкти, без яких фінансова діяльність неможлива. Однак розвиток страхування фінансових ризиків як виду, що не є розвиненим на сьогодні, свідчить, що у даній сфері суспільних відносин є достатня кількість законодавчих прогалин, внаслідок чого мають місце певні зловживання. Таким чином, дослідження є актуальним.

Дане питання є предметом уваги багатьох відомих вчених. Нині зазначені у статті проблеми знайшли своє часткове висвітлення у роботах Н. Бицької, Л. Зачек, Р. Сабодаша, В. Бабенко, М. Клапківа, Л. Хорін, Ю. Заруби та ін.

Метою дослідження є огляд практичних аспектів страхування та врегулювання фінансових ризиків, а також відстеженню існуючих у державі проблем, що призводять до неналежної захищеності вкладів та врегулювання кредитних ризиків.

Страхування фінансового ризику є методом зовнішньої нейтралізації ризику, що ефективно захищає інтереси страхувальників та покриває збитки, що виникають в процесі реалізації фінансових ризиків, адже страхування не може допомогти уникнути ризикового явища як такого, однак воно повинно попередити його негативні наслідки, покрити збитки [6, с. 3]. Актуальність страхування фінансових ризиків є надзвичайною. Аналіз та вивчення методологічних підходів до страхування фінансових ризиків, нейтралізація проблемних моментів врегулювання заявленого ризику та якісний підхід до страхування фінансового ризику дасть можливість правильно реалізувати взаємовідносини та виплатити страхувальником такі очікувані страхові відшкодування. Окреслення проблем страхування фінансових ризиків починається вже з самого визначення та кваліфікації фінансових ризиків. В рамках підходу М. Клапківа до фінансових ризиків, це практично всі майнові ризики, оскільки збитки набувають грошового виміру. Л. Хорін вважає, що фінансові ризики у сфері їх практичного обслуговування на українському страховому ринку є розбитими в окремі групи, які зараз охоплюються видами страхування. Згідно з ще одним підходом, фінансові ризики теоретично можуть бути окремим видом, а також входити до складу інших ризиків-

© Малюга В.В., 2010.

ринкового та інвестиційного [2, с. 45]. Виходячи з практичного застосування, поняття фінансових ризиків та їхнього страхування, однозначно можна підтвердити точку зору андеррайтерів, а саме, що фінансові ризики являють собою ймовірність настання збитку при проведенні операцій у фінансово-кредитній діяльності. Правила страхування фінансових ризиків більшості страховиків, що затверджуються Держфінпослуг, для реалізації даного продукту визначають фінансові ризики як невиконання з певних причин страхувальником чи його контрагентами договірних зобов'язань за укладеними між ними угодами. В українській практиці не існує чіткої класифікації фінансових ризиків. Ст. 6 Закону України “Про страхування” поряд із видом страхування фінансових ризиків виділяє страхування інвестицій, кредитів, гарантій, які за своєю суттю належать до страхування фінансових ризиків. Основою страхування фінансових ризиків в умовах кризи є страхування кредитних ризиків, що являють собою страхування споживчого кредитування, банківського кредиту, експортного кредиту, фінансового кредиту. Більш проблемним різновидом страхування фінансових ризиків є страхування депозитів. Проблемою страхування депозитних ризиків є відсутність повноцінного правового врегулювання [4]. Страхування банківського кредиту розподіляється на ризик непогашення кредиту та страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту. Основою юридичного забезпечення функціонування та повноцінної діяльності інституту страхування банківського ризику є діяльність механізму принципів страхування та принципу повернення кредиту, а також беззастережного виконання розпоряджень Держфінпослуг та Національного банку, як наглядових органів у здійсненні фінансової, страхової діяльності та господарської діяльності фізичних та юридичних осіб. Іншою складовою страхування фінансових ризиків є страхування депозитних ризиків.

Механізм якісного функціонування страхування фінансових ризиків повинен складатись з наявності законодавчо закріпленої якісної системи нормативно-правових актів здійснення кредитування, розміщення депозитних вкладів та страхування. Він становить собою взаємодію кредитування та страхування, визначений Законом України “Про страхування”, Законом України “Про банки і банківську діяльність”, “Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень”, “Про іпотеку”, Положенням про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України, затвердженим Указом Президента України від 4 квітня 2003 р. № 292.

Не менш важливою складовою механізму страхування фінансових ризиків є процесуальний порядок реалізації даних норм права та реалізації принципу суброгації після відшкодування збитків страхувальникам або вигодонабувачам. Аналізуючи взаємовідносини між Страховиком та Страхувальником-банком, не можна не згадати про зацікавленість сторін в проведенні такого страхування. Страховик зацікавлений отримання сталих надходжень премій від контрагента-банку, а банк окрім застави, вказує як забезпечення кредиту страхування ризику. Однак не можна забувати про ознаки дефекту волі позичальника при укладенні договору страхування ризику неповернення кредиту. Це твердження обґрунтовується тим, що суб'єкт, бажаючи укласти договір про надання кредиту, не має волі на укладення договору страхування відповідальності за неповернення кредиту. Однак дефект волі не є підставою для визнання правочину недійсним, тобто йдеться про договори, укладення яких є необхідною умовою укладення іншого правочину, або своєрідним зобов'язально-правовим способом забезпечення виконання зобов'язань [5]. Цивільний кодекс України (ЦК України) у ст. 546 не визначає страхування як вид забезпечення виконання зобов'язань, хоча варто і зазначити, що у цій статті не наведено і вичерпного переліку способів забезпечення виконання зобов'язань. Водночас норма ст. 1 Закону України “Про страхування” дає можливість стверджувати, що страхування є способом забезпечення виконання зобов'язання. Разом із тим, із норм Сеульської конвенції 1985 р. “Про заснування багатостороннього агентства з гарантій інвестицій” впливає, що страхування належить до способів забезпечення виконання зобов'язань та методом протидії розвитку глобальній нестабільності, якщо говорити про негативні наслідки нестабільності в діяльності суб'єкта господарювання [5].

Реалізуючи процесуальний порядок взаємодії між страховиком та страхувальником, важливим фактором страхування ризиків невиконання зобов'язань є максимальна їх конкретизація, а також суб'єктний склад кредитних взаємовідносин. Зокрема, при настанні випадку неможливості виконання зобов'язань юридичних осіб,

найпоширенішим ризиком є неповернення повністю чи частково позичальником кредиту відповідно до встановлених кредитним договором строків у разі неплатоспроможності позичальника внаслідок будь-яких страхових ризиків, що визначено страховиком та зазначено банком. З огляду на визначення неплатоспроможності згідно із ст. 1 Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” для підтвердження неплатоспроможності, страховик має право згідно із ст. 25 Закону України “Про страхування”, вимагати від страхувальника надати підтвердження неплатоспроможності — постанови про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. При цьому, страхувальник не може надати такого документу, оскільки провадження про відновлення платоспроможності позичальника не було навіть ініційовано, а неможливість виконання зобов’язань перед банком викликано іншими факторами. А в тому випадку, якщо все ж процедура відновлення платоспроможності почалася, вона може скінчитися не банкрутством, а відновленням платоспроможності боржника та виконанням останнім зобов’язань перед кредитором-банком. Проте практика свідчить, що при укладенні договору страхування, страхувальником та позичальником не надто аналізуються договірні зобов’язання, а при виникненні протиріч зі страховиком, банк активізує діяльність по поверненню боргу та повертає його без допомоги страховика, а частка фіктивних кредитів, що передбачаються як такі, що не можуть бути повернуті, надто мала.

При аналізі врегулювання фінансового ризику невиконання зобов’язань позичальником як фізичною так і юридичною особою, страховик, в порядку ст. 25 Закону України “Про страхування” має право вимагати від банку документальне підтвердження виконання п. 4 ст. 21 Закону “Про страхування”, п.п. 4 ст. 989 ЦК України, а саме: обов’язку страхувальника вживати всіх необхідних та доцільних заходів щодо запобігання та зменшення збитків, завданих внаслідок настання страхового випадку, адже не вжиття таких заходів, стає причиною збільшення збитку кожного звітного періоду на суму штрафних санкцій позичальнику. Таким чином, маючи обов’язок надати рішення суду у цивільній справі про стягнення коштів з позичальника або ухвалу про порушення провадження у справі та залучення страховика як третю особу без самостійних вимог, банк-страхувальник здійснює всі можливі заходи впливу на позичальника, які, як правило, призводять до погашення зобов’язань. Страховик також має право вимагати в порядку реалізації п. 4 ст. 21 Закону “Про страхування”, п.п. 4 ст. 989 ЦК України звернення стягнення на предмет іпотеки та задоволення за його рахунок вимоги банку у повному обсязі, згідно з іпотечним договором.

Що стосується принципу суброгації, то його реалізація передбачається ст. 27 Закону України “Про страхування”, ст. 993 ЦК України. При аналізі загального алгоритму взаємодії страховика та страхувальника при врегулюванні фінансового ризику банківського кредиту, депозитного вкладу, даний порядок взаємодії між сторонами договору страхування та договору кредитування являються вигідними як для страховика, так і для страхувальника-банку, а також небанківської фінансової установи. При цьому, здійснення банківської діяльності пов’язаної зі страхуванням контролюється з боку державних органів.

Важливою частиною страхування фінансових ризиків є забезпечення примусового виконання рішень, прийнятих компетентними державними органами за фактами порушень законодавства в сфері кредитування, страхування та виконання рішень судів. Страховики наголошують на обов’язковості виконання зобов’язань договору та закону. При цьому, звертаючи увагу банку-страхувальника на можливість скористатися правом зупинити виконання свого обов’язку, виплатити страхове відшкодування у повному обсязі, згідно з ст. 538 ЦК України страховик намагається вберегти себе від необґрунтованих виплат відшкодувань та застерегти банк та інші небанківські фінансові установи від поблажливого ставлення до позичальника. Окрім цього, на сьогоднішній день в зв’язку з падінням виробництва суб’єктів господарювання, неможливістю виконання ними зобов’язань за кредитними договорами, значно збільшилась кількість заявлених випадків, що не можуть бути кваліфіковані як страхові згідно з ст. 8 Закону України “Про страхування”.

При аналізі страхування вкладів фізичних осіб, а також суб’єктів господарювання, необхідно окреслити вплив держави на захист вкладів, від яких напряму залежить функціонування банківської системи зокрема, та фінансової системи держави загалом. Про необхідність запозичення досвіду зарубіжних країн для дослідження даного питання

зазначала Н. З. Бицька, що розглядає проблемність страхування депозитних вкладів як нагальну проблему подальшого функціонування та захищеності банківської системи України. Даному питанню багато уваги в своїх працях приділяли також увагу Р. Б. Кульчицька, О. Б. Семенюк. У своїх працях дані автори зазначають важливість впливу та гарантування державою вкладів фізичних осіб, а саме: розглядають страхування депозитних ризиків як спосіб забезпечення стійкості комерційних банків, адже цілком страхування банківських вкладів переслідує скорочення числа банківських банкрутств [3]. На сьогодні недосконалість існуючого законодавства призвела до необхідності прийняття Закону України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб". Згідно з цим законом фонд є державною спеціалізованою установою, економічно самостійною юридичною особою, яка не має на меті одержання прибутку, гарантує вкладникам можливість захистити свої збереження. Серед проблем функціонування даного механізму можна виділити явно занижений розмір страхового відшкодування, що зводить нанівець основну мету страхування депозитів та поповнення ресурсної бази банківської системи за рахунок залучення коштів середніх і великих вкладників — фізичних осіб. Фонд гарантує виплату відшкодування лише власникам іменних рахунків. За анонімними та кодованими рахунками, а також власникам депозитних сертифікатів на пред'явника компенсація не сплачуватиметься. Але ці залучення також включаються до бази обрахування щорічного збору до Фонду. Тобто, у банків абсолютно безпідставно відволікається певна частина залучених ресурсів. Процедура закриття та призначення ліквідатора банку в зв'язку з банкрутством може розтягнутися на досить довгий період. Тому вітчизняним законодавством має передбачатися можливість розрахунку із вкладниками за рахунок коштів страхового фонду відразу після припинення діяльності банківської установи, а не після призначення ліквідаційної комісії. З огляду на проблемні аспекти діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб існували навіть пропозиції створення товариства страхування депозитів, засновником якого могли б стати НБУ, Міністерство фінансів, комерційні банки [1]. Виходячи з наявності проблем підтримки вкладників з боку держави, більш перспективним, на нашу думку, виглядає класичне страхування вкладів фізичних осіб страховими компаніями. Однак при цьому необхідно приділити неабияку увагу можливим шахрайським діям як страховика, так і страхувальника, оскільки розвиток класичного страхування депозитів неможливе без цього.

Аналіз страхування фінансових ризиків дає можливість констатувати необхідність активізації нових продуктів страхування фінансових ризиків. Страхування фінансових ризиків, хоч і не кваліфікується у чинному законодавстві та юридичній літературі як вид забезпечення виконання зобов'язання, має основну визначальну ознаку останнього, а саме попередню домовленість сторін про спосіб забезпечення кредиту, шляхом зазначення цього в договорі кредитування. Чинний Цивільний кодекс це підтверджує. Існуючий алгоритм страхування та юридичний порядок врегулювання фінансових ризиків дає зрозуміти необхідність розвитку нормативної бази щодо страхування саме фінансових ризиків та більш чіткого визначення неможливості виконання зобов'язань господарюючими суб'єктами. Також доцільним є посилення ролі страхування фінансового ризику шляхом внесення змін до базових законодавчих актів зі страхування з одночасним внесенням змін до нормативно-правових актів у суміжних галузях (банківське право, судових процедур), що значно підвищило б ефективність законодавчо-нормативного регулювання страхового ринку в Україні.

Список використаних джерел

1. *Бицька, Н. З.* Проблемні питання страхування депозитів комерційних банків [Текст] / Н. З. Бицька // Формування ринкової економіки в Україні. — Львів, 2002. — Спецвип. 10 : Доходи та заощадження в умовах трансформації економіки України. — С. 71–73.
2. *Горбач, Л. М.* Страхова справа [Текст] : [навч. посіб.] / Л. М. Горбач. — 2-ге видання, виправл. — К. : Кондор, 2003. — 252 с.
3. *Кульчицька, Р. Б.* Світовий досвід страхування депозитів [Текст] / Р. Б. Кульчицька // Формування ринкової економіки в Україні. — Львів, 2002. — Спецвип. 10 : Доходи та заощадження в умовах трансформації економіки України. — С. 73–78.
4. *Мних, М. В.* Страхування фінансових ризиків, їх роль та значення в сучасних умовах [Текст] / М. В. Мних // Інвестиції : практика та досвід. — 2007. — № 14. — С. 25–28.
5. *Сабодаш, Р.* Страхування кредитних ризиків-способів забезпечення виконання зобов'язань чи їх окремих видів? [Текст] / Р. Сабодаш // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 11. — С. 123–125.

6. Тукмакова, Д. П. Финансовые риски и их страхование [Текст] : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10 / Тукмакова Дарья Павловна. — К., 2002. — 149 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою економіко-правових дисциплін
Київського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 9 від 17 грудня 2009 року)*

Надійшла до редакції 19.12.2009

